

УДК 378.016:78

Сунь Мінцзе

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ORCID ID 0009-0005-9934-0121

DOI 10.24139/2312-5993/2023.04/259-267

КРИТИЧНО-РЕФЛЕКСИВНИЙ КОНСТРУКТ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТІВ МИСТЕЦТВ

У статті розкрито значення критично-рефлексивного конструкту диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Критерієм критично-рефлексивного конструкту обрано міру самостійно обгрунтованого оцінювання педагогічних дій, а його показниками: здатність до глибокого усвідомлення мистецьких творів і уміння адекватно оцінювати результати власної виконавської роботи. Індикатором глибокого усвідомлення мистецьких творів є зміни, які викликані впливом мистецтва, в результаті чого студенти факультету мистецтв відшукають таємничу, інтимну сутність мистецького твору, виокремляють такі одиниці як художні цінності, що співвідносяться з їх власними оцінками, уподобаннями і орієнтаціями, в результаті чого, вони можуть дати власне художньо ціннісне їх тлумачення, осягнути значущість конкретних митців, їх творчості у історичній мистецькій площині. Адекватність оцінювання залежить від можливості самосвідомості, коли особистість веде монолог зі своєю свідомістю, тим самим унаочнює її через діалог з власним досвідом.

Від рівня самосвідомості майбутніх учителів музичного мистецтва залежить адекватність оцінювання результатів власної виконавської роботи, яка може бути різною, але виключно обдаровані люди сприймають своє «я» з особливою гостротою та проникливістю.

Ключові слова: *студенти факультетів мистецтв, критично-рефлексивний конструкт, диригентсько-хорова підготовка, оцінювання результатів власної виконавської роботи.*

Постановка проблеми. Сучасна мистецька освіта спрямовує підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва на здобуття освіти з включенням їх власних зусиль і самостійних пошуків. Вимоги часу і нова освітня парадигма орієнтують студентів факультетів мистецтв на розвиток творчого мислення як основної ознаки професійної компетентності. З цієї позиції актуальним виступає формування вокально-ансамблевої компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін.

Характерною рисою функціонального розмежовування є те, що воно може лише спиратися на один рівень цілісності, такий як набуття певної практичної навички, розвиток комплексу музичних здібностей (інтонація, мануальна техніка тощо), де час є не тотожним зовнішній хронології, а постає часом функціонування. Тому спостерігається

діалектичне протиріччя у тому, що частини (вивчення окремої дисципліни) можуть передувати цілому (сформована вокально-ансамблева компетентність), водночас ціле передує частинам.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми активізації диригентсько-хорового навчання на факультетах мистецтв присвячені науково-методичні дослідження А. Авдієвського, Л. Гаврилової, А. Козир, Я. Кушки, В. Лабунця, А. Лашенко, А. Мартинюка, Г. Падалка, К. Пігорова, О. Рудницької, З. Софроній, Г. Стасько, О. Стахевича, В. Федоришина та ін. (Havrilova, Kozyr, Ishutina, Khvashchevska, Chuhaï, 2020); Козир, Федоришин, 2012; Мистецька освіта в Україні: теорія і практика, 2010; Падалка, 2008; Пігров, 1968; Рудницька, 2002; Софроній, Чурікова-Кушнір, 2020), адже цей вид діяльності виступає важливим засобом самореалізації особистості, що є базою для прояву творчості.

Вагомий емпіричний матеріал накопичено в роботах зарубіжних авторів (М. Бредбері, Д. Мак Грегора, М. Онфрай, П. Сенжа, Ф. Філера, Ю. Чапінськи та ін.), які значну увагу приділяють вихованню особистості засобами диригентсько-хорового мистецтва та психологічного благополуччя. Вітчизняні вчені (С. Гончаренко, І. Дичківська, О. Дубасенюк, О. Киричук, С. Кузікова, С. Максименко, Т. Семенюк) створили психолого-педагогічну базу для дослідження означеної проблеми (Гончаренко, 2011; Дичківська, 2004; Дубасенюк, Семенюк, Антонова, 2003; Киричук, 2006; Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика, 2015; Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики, 2009).

Метою статті є розкриття критично-рефлексивного конструкту в структурі вокально-ансамблевої компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. З цієї позиції розглядаються можливості диригентсько-хорових дисциплін, як врегулювання навчальної діяльності на факультетах мистецтв. При цьому, увага зосередження на студентів, направлення його енергії, діяльнісних сил, наполегливості, рішучості у досягненні мети на високі результати навчання, на формування компетентностей.

Виклад основного матеріалу. *Критично-рефлексивний конструкт* відображає специфіку реагування майбутніх учителів музичного мистецтва на образ самого себе і у зв'язку із цим допомагає спрямовувати свою педагогічну поведінку у відповідне русло. Критерієм критично-рефлексивного компонента є міра самостійно обґрунтованого оцінювання педагогічних дій, а його показниками обрано: здатність до

глибокого усвідомлення мистецьких творів і уміння адекватно оцінювати результати власної виконавської роботи.

Здатність до глибокого усвідомлення мистецьких творів зумовлюється тим, яким чином майбутні учителі музичного мистецтва можуть краще організувати власне творче мислення щодо сприйняття творів мистецтва, тобто сприйняття, співставлення і усвідомлення діючих причин і виведення із цього співставлення вірного результату.

О.Рудницька тлумачить це як розкриття мистецького феномена, що може протікати через констатацію конкретного артефакту, спробу усвідомити його у смисловому відношенні, досягнути вираження його образного смислу, розшифрувати символічні значення, суб'єктивне світобачення митця і та ін. (Мистецька освіта в Україні: теорія і практика, 2010, с. 15). Також науковиця звертає увагу і на урахування історичної дистанції у часі, яка позначається на виявленні, досягненні, реконструюванні й інтерпретуванні художнього твору. Вчена відмічає, що «лише поступово, з набуттям досвіду діалогової взаємодії з мистецтвом, вона (людина) починає виділяти, оцінювати і розуміти художній смисл на основі чуттєвого проникнення в його сутність» (Мистецька освіта в Україні: теорія і практика, 2010, с. 36).

Таким чином, одним із базових стовпів, котрі відобразатимуть здатність усвідомлювати мистецькі твори, буде орієнтування у мистецькій семантиці, знання мови різних художніх систем, усвідомлення, що кожен вид мистецтва створює художні образи засобами виразності, притаманними лише йому. Водночас, рух у напрямку глибокого усвідомлення мистецьких творів є нескінченним процесом, який полягає у адекватному розгляді внутрішнього логосу розгортання музично-художнього (мистецького) змісту. Одним із індикаторів поставатиме виокремлення зображувального і виразного аспектів мистецького твору. Якщо фрази, речення, розділи, диференційовані і проаналізовані студентом автономно, відобразатимуть усвідомлення ним інтонаційної сутності музичного твору, то паралельно можна спостерігати яким чином сприйнятий мистецький твір впливає на емоційний стан, що більшою мірою сприймається фізіологічно, конкретно у момент прослуховування/споглядання як звукової/візуальної якості.

Важливо розуміти, що окрім зверхчутливості до акустичних смислів, котрі безпосередньо можуть бути натреновані в процесі практичної підготовки студента-виконавця, рівень розвитку яких впливає

на грані такої чутливості (чим вище рівень підготовки, тим вимогливішим і уважнішим до «дрібних» змін у елементах твору буде виконавець), є ще надакустичні смисли, які за твердженням Р. Інгардена, не належать самому музичному твору, є звуковими «співзвуччями вищого порядку.

Важливо, щоб майбутній учитель музичного мистецтва сприймав твір мистецтва у контексті епохи, конкретного історичного часу, розумів закономірності напрямків і жанрів, стилів митців, їх «почерку», мав чітке і ясне розуміння про специфіку і своєрідність мови, засобів виразності, техніки, темпераменту, особливостей трактування та ін. Всі ці складові по-різному впливатимуть на глибину усвідомлення, допомагаючи з мистецької «туманності» виокремити чіткий і зрозумілий образ, простежити закономірності його «життя». Як тлумачить І. Кох розуміти і усвідомлювати не лише логіку і послідовність «життя героя на сцені» (твору мистецтва), але і передісторію того, що спричинило саме таке життя, а також післядію. На думку Г. Падалки, критично-рефлексивний конструкт спрямовано на зіставлення «цінностей внутрішнього життя учня із морально-світоглядними позиціями, відтвореними в мистецтві, співвіднесення найглибших переживань особистісного «Я» із художніми оцінками автора твору, порівняння власних художніх умінь із мистецькими досягненнями інших» (Падалка, 2008, с. 9).

Такі смисли, глибоке і адекватне прочитання можливе лише завдяки розвинутій емоційно-чуттєвій сфері особистості та високому рівню загальної культури і грамотності. Чуттєві реакції можуть бути викликані фізіологічно і позначитися спочатку на стані, настроях, а згодом апелювати до емоцій і почуттів. Якщо найпростішими початковими формами осягнення мистецького твору будуть виступати такі емоційні реакції як стани і настрої, тобто результат фізіологічної реакції, то емоції і почуття вже вимагають доповнення і наявності критичного мислення, осмисленого оцінного ставлення.

У даному контексті доречно залучити роздуми І.Кона щодо поняття «особистості у дзеркалі культури», тобто явища, коли одна і та сама людина послідовно дивиться у одне і те саме або різні дзеркала (у нашому випадку – мистецький твір, який є багатограним, проблематичним, багатообразним). Дзеркало культури - це історія, яка не лише відображає різних суб'єктів, але і формує їх, спонукає шліфувати, змінювати і переробляти побачене одного разу. Саме ці мисленнєві операції наблизатимуть майбутніх учителів музичного

мистецтва до глибокого усвідомлення мистецьких творів, віднайдення їх загального, для усіх сприймаючих, змісту, а також особистісного смислу в конкретний проміжок часу.

Індикатором глибокого усвідомлення мистецьких творів будуть зміни, які викликані впливом мистецтва, в результаті чого майбутні учителі музичного мистецтва відшукають таємничу, інтимну сутність мистецького твору, виокремлять такі одиниці як художні цінності, що співвідносимуться з їх власними оцінками, уподобаннями і орієнтаціями, зможуть дати власне художньо ціннісне їх тлумачення, також досягнуть значущість конкретних митців, їх творчості у історичній мистецькій площині. Сюди ж відноситься і наявність самоустановки на сприйняття мистецьких творів, своєрідне внутрішнє налаштування, що уможливорює проявити певну вибірковість, зорієнтованість, зосередженість, яка дозволяє більш чітко усвідомлювати як процес відстеження самого впливу твору мистецтва, так і приведення до результату впливу, тобто певного стану.

Ще одним показником критично-рефлексивного компонента є уміння адекватно оцінювати результати власної виконавської роботи. Зважаючи на те, що самоконтроль є ніби оберненою формою поведінки, за допомогою якої людина реагує на образ самої себе і, у зв'язку з цим, спрямовує свою поведінку у відповідне русло, таке «звернення» має запускати свідому поведінку, яка регулюється Я-образом, тобто бути конструктивною, динамічною, включати творчі елементи. Критично-рефлексивний конструкт дозволяє оцінювати динаміку розвитку педагогічного процесу, що обумовлює готовність майбутнього фахівця до постійного професійного зростання, оволодіння прийомами самореалізації та акмеологічного розвитку в рамках професії.

Згідно Т. Шібутані, сам індивід реагує на кожен із художніх образів так само, як і інші, він здатен передбачати дії, які, ймовірно, будуть ним же зроблені, і пристосовується, знаходить ймовірні форми реакцій завчасно. Учений справедливо відмічає, що Я-образи специфічні, мінливі від однієї ситуації до іншої і робить висновок, що розвиток свідомої поведінки – послідовний процес, у якому людина реагує на ряд Я-образів. Це означає, що майбутні вчителі музичного мистецтва мають адекватно оцінювати результати власної виконавської роботи, тобто точно, пропорційно, вірно визначати і співвідносити задум своєї дії з її впровадженням.

Уміння адекватно оцінювати результати власної роботи є залежним від розумових процесів, які здійснюють могутній вплив на почуття. Почуття також не менш активно впливають на розум, але не завжди у позитивному напрямку, просвітлюючи його. Тому, особливістю даного показника у майбутніх учителів музичного мистецтва, є фіксація ступеню стійкості до викривлення деяких моментів, характерною ознакою яких є не піддавання впливу побачити бажане. Оскільки, як відмічає А.Уємов, у розмірковуваннях, висновки якого відповідають бажанню людини, вона часто не помічає грубих логічних помилок, а у розмірковуваннях, які суперечать її інтересам, порівняно легко віднаходять навіть найменш очевидну нелогічність.

Сутнісним також є спостереження О.Спіркіна щодо усвідомленості самого рефлексивного процесу під час оцінювання результатів власної поведінки і діяльності людиною. Він наголошує на тому, що допоки людина не відноситься до себе як до об'єкту сприйняття і зі своєї сторони, і зі сторони інших людей, вона не може здійснювати точний самоконтроль, водночас у процесі самоконтролю спостерігаються індивідуальні відмінності. Згідно думкам науковця, індикатор адекватності у майбутніх учителів музичного мистецтва може змінюватися від особливості ситуації та особистісної реакції, від наявності попереднього досвіду. Зокрема він відмічає, що є особистості, які зберігають самоконтроль у дуже напружених і навіть трагічних ситуаціях, на відміну від тих особистостей, що виходять із себе за найменших неприємностей, також є такі, хто в умовах небезпеки діє ефективніше, ніж у звичних обставинах.

Для нашого обґрунтування найбільш ціннісним є спостереження О.Спіркіна про те, що вірна самооцінка передбачає критичне відношення до себе, постійне примірювання своїх можливостей до поставлених життям вимог, уміння самостійно ставити перед собою здійсненні цілі, суворо оцінювати потік своїх думок і їх результати, піддавати ретельній перевірці висунуті здогадки, вдумливо зважувати усі доводи за і проти, відмовитися від невиправданих гіпотез і версій. Адекватне оцінювання гратиме дуже важливу роль у організації результативного керівництва своєю поведінкою майбутнім учителям музики і хореографії і дозволить вчасно відмовитися від початої дії, якщо людина розуміє, що ця дія є нерезультативною і тим більше помилковою. Ми погоджуємося із тим, що найбільшою самосвідомістю володіє та людина, яка постійно контролює себе і виявляє менше

імпульсивності у своїх діях. Самосвідомість стає необхідною умовою формування самостійності та гнучкості думки, об'єктивності суджень.

Сутнісною рисою адекватного оцінювання як прояву саморегулювання є те, що воно функціонально існує у дворівневій єдності, де перший рівень складає управління людиною безпосередньо на усіх етапах розгортання поведінкового акту (від мотивуючих детермінант до кінцевого ефекту і його оцінки), а другий рівень складає рефлексивну дію, тобто безперервного відслідковування особистістю усіх ланок регуляції поведінки, їх зв'язку, внутрішньої логіки, це постійний «звіт» особистості перед самою собою про співвіднесення цілі, мотиву дії і протікання самої дії; це постійна внутрішня готовність переключити дії в інше русло, змінити її, внести певні додаткові моменти, коректувати; це ніби звернення всередині особистості – між особистістю у дії і особистістю, що планує дії у відповідності до визначеної мети.

Відтак, адекватність оцінювання буде залежати від можливості самосвідомості, коли особистість веде монологом свідомості не стільки із самою собою, а скоріше унаочнюється через діалог особистості зі своїм досвідом. Від рівня самосвідомості майбутніх учителів музики і хореографії буде залежати їх адекватність оцінювання результатів власної виконавської роботи, яка може бути різною, але виключно обдаровані люди сприймають своє «я» з особливою гостротою та проникливістю.

У **висновках** доцільно зазначити, що використання критично-рефлексивного конструкту в диригентсько-хоровій діяльності дозволяє студенту факультету мистецтв розглядати вирішення нагальних завдань у взаємозв'язку з професійним самовизначенням, зі становленням власної системи цінностей, з формуванням установок, мотивів та інтересів. Розвинена мистецька рефлексія сприяє оптимізації процесу усвідомлення майбутнім учителем музичного мистецтва змісту своєї професійної діяльності, розширенню бачення педагогічних проблем у широкому соціокультурному контексті, що дозволяє фахівцю краще вирішувати складні педагогічні ситуації, які виникають у практичній роботі.

ЛІТЕРАТУРА

Havrilova, L., Kozyr, A., Ishutina, O., Khvashchevska, O. & Chuhai, S. (2020). Analysis and Interpretation of Yuri Chugunov's Suite of Moods for Saxophone and Piano. *OPUS ANPPOM's*, 26, No 1. (in English).

- Гончаренко, С. У. (2011). *Український педагогічний словник*. К.: Вид-во «Волинські обереги» (Honcharenko, S. U. (2011). *Ukrainian pedagogical dictionary*. K.: Publisher "Volyn charms").
- Дичківська, І. М. (2004). *Інноваційні педагогічні технології*. К.: Академвидав (Dychkivska, I. M. (2004). *Innovative Pedagogical Technologies: A Study Guide*. K.: Akademyvday.
- Дубасенюк, О. П., Семенюк, Т. В., Антонова, О. Є. (2003). *Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності*. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т. (Dubasenyuk, O. P., Semenyuk, T. V., Antonova, O. E. (2003). *Professional training of the future teacher for pedagogical activity: Monograph*. Zhytomyr: Zhytomyr. state ped. University).
- Киричук, О. В. (2006). *Основи психології*. К.: Либідь (Kyrychuk, O. V. (2006). *Basics of psychology*. K.: Lybid).
- Козир, А. В., Федоришин, В. І. (2012). *Вступ до акмеології мистецької освіти: навч.-методич. посіб.* К.: Вид-во НПУ ун-т імені М.П.Драгоманова (Kozyr, A. V., Fedoryshyn, V. I. (2012). *Introduction to acmeology of art education: educational and methodological. Manual*. K.: Department of the NPU, M.P. Dragomanov University).
- Мистецька освіта в Україні: теорія і практика*. (2010). О. П. Рудницька [та ін.]; заг. ред. О. В. Михайличенко. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка (*Art education in Ukraine: theory and practice*. (2010). O. P. Rudnytska [etc.]; general ed. O. V. Mykhailychenko. Sumy: Sumy DPU named after A. S. Makarenko).
- Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика* (2015). С. Д. Максименко, В. Л. Зливков, С. Б. Кузікова (ред.). Суми: Вид-во Сум ДПУ імені А. С. Макаренка (Personality in development: psychological theory and practice (2015). S. D. Maksymenko, V. L. Zlyvkova, S. B. Kuzikova (eds). Sumy: Office of the Sumy DPU named after A.S. Makarenko).
- Падалка, Г. М. (2008). *Педагогіка мистецтва: теорія і методика викладання мистецьких дисциплін*. Київ: Освіта України (Padalka, H. M. (2008). *Art Pedagogy: Theory and Techniques of Teaching Art Disciplines*. Kyiv: Education of Ukraine).
- Пігров, К. (1968). *Керування хором*. К.: Музика (Pigrov, K. (1968). *Choir management*. K.: Music).
- Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики*. (2009). О. А. Дубасенюк (ред.). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка (*Professional pedagogical education: innovative technologies and methods*. (2009). O. A. Dubasenyuk (Ed.). Zhytomyr: Publication of ZhDU named after I. Franko).
- Рудницька, О. П. (2002). *Педагогіка: загальна та мистецька*. К. (Rudnytska, O. P. (2002). *Pedagogy: general and artistic*. Education manual. K.).
- Софроній, З. В., Чурікова-Кушнір, О. Д. (2020). Методичні засади хормейстерської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 4 (97), 245-258 (Sofroniy, Z. V., Churikova-Kushnir, O. D. (2020). Methodical principles of choirmaster training of future music teachers. *Spirituality of the individual: methodology, theory and practice*, 4 (97), 245-258).
- Onfray, M. (2001). *Les Sagesses antiques. Contre-histoire de la philosophie*. T.1. Paris: Grasset.
- Senge, P. (1990). *The Fifth Discipline*. New York: Doubleday.

SUMMARY

Sun Mingze. Critical-reflective construction of conducting and choral training of faculties of arts students.

The article reveals the significance of the critical-reflective construct of conducting and choral training of future music teachers. The criterion of the critical-reflexive construct was chosen as a measure of independently substantiated evaluation of pedagogical actions, and its indicators: the ability to deeply understand artistic works and the ability to adequately evaluate the results of one's own performance work. An indicator of a deep awareness of works of art are changes caused by the influence of art, as a result of which students of the Faculty of Arts will find the mysterious, intimate essence of a work of art, distinguish such units as artistic values that correspond to their own assessments, preferences and orientations, as a result of which they can give their own artistically valuable interpretation, understand the significance of specific artists, their work in the historical artistic plane. Adequacy of evaluation depends on the possibility of self-awareness, when a person conducts a monologue with his consciousness, thereby visualizing it through a dialogue with his own experience.

The adequacy of evaluating the results of one's own performance depends on the level of self-awareness of future music teachers, which can be different, but exceptionally gifted people perceive their "I" with special sharpness and insight.

Key words: *students of arts faculties, critical-reflective construct, conducting and choral training, evaluation of the results of one's own performance work.*